

KOUZLO SNŮ V KYRGYZSKÉM VYPRÁVĚNÍ PŘÍBĚHŮ

Žanyl Chytyrbaeva, Kyrgyzstán

Aby se člověk stal hudebníkem, musí obvykle chodit řadu let do hudební školy, skládat zkoušky, potom jít na konzervatoř, složit zkoušky a absolvovat s diplomem. Pokud jste ale Kyrgyz, nemusí být vaše cesta tak dlouhá. Stačí mít sen! Alespoň tak to funguje, co se týká jednoho z nejprestižnějších povolání v historii lidstva - vyprávěčů příběhů.

Manas – slavný kyrgyzský epos

V souvislosti s Kyrgyzstánem nemůžeme mluvit o vyprávění příběhů, aniž bychom věděli, co to je Manas. Manas je nejdůležitější z asi čtyřiceti epických básní v kyrgyzské ústně tradované literatuře. Existuje šedesát zaznamenaných variací a celé dílo má neuvěřitelných 500 000 veršů. Pro srovnání, Mahabharata má asi 200 000 veršů a *Ilias a Odysea* dohromady 20 000. Báseň vypráví o smrti Manase, hrdiny, který znovu dobyl ztracená kyrgyzská území a sjednotil čtyřicet kyrgyzských kmenů. Slovy slavného kyrgyzského spisovatele Čingize Ajtmatova: „Pokud jiné národy dříve zobrazovaly svou historii a kulturu pomocí literatury fixované písmem, sochařství, architektury, divadla a umění, Kyrgyzané vyjadřovali svůj pohled na svět, svou hrdost a důstojnost, svoje boje i naděje do budoucna pomocí epického žánru.“

Manas není postava z historie, ale spíše legendární a ideální hrdina. Tato mytologická postava získala přívlastky jako „lev“, „tygr“, „krvelačný“, ale Manas je známý především jako „ušlechtilý“.¹⁾ Okolnosti jeho narození bývají přirovnávány k okolnostem, které doprovázely narození Čingischána. Podobně jako se to píše o Čingischánovi

---

¹⁾ „Aiköl“ - ušlechtilý; štědrý (angl. generous).

v *Tajných dějinách Mongolů*, měl se i Manas narodit s krevní sraženinou v dlani. A stejně tak předpověděl jeho narození prorocký sen o slunci a měsíci, které jsou na obloze zároveň:

Byl stvořen z paprsků mezi nebem a zemí,
byl stvořen z vln řeky, jež plyne ve svitu měsíce,
byl stvořen ze směsi zlata a stříbra.²⁾

Epos Manas je oceňován nejen kvůli své ohromující délce a bohatému obsahu, ale i kvůli nevšednímu poetickému stylu. Německý vědec Wilhelm Radlov, který v 19. století uveřejnil výňatky z eposu jako první, napsal: „Je jasné, že tito lidé (v Kyrgyzstánu) mají velmi rádi výmluvný styl, a rytmizovanou řeč považují za nejvyšší umění. Proto lidé v Kyrgyzstánu rozvinuli tradiční poezii na velmi vysokou úroveň...“.

Epické sny

V eposu Manas hrají sny důležitou roli při většině činností, ať už je to narození dítěte, odchod do války, čekání na hosty nebo třeba seznamování. V souvislosti s eposem získávají sny navíc ještě další rozměr, a ten bude předmětem tohoto eseje. Nejlepší vypravěči příběhů se jmenují *manaschis* – vypravěči příběhu *Manas*. Mohou mít své *ustat*, učitele, ale většinou tvrdí, že dar vyprávění příběhů získali prostřednictvím prorockých snů.

Jeden z nejvýznamnějších manaschy z naší současnosti byl **Saiakbai Karalaev** (1894-1971). Základní podoba eposu *Manas* je přepsána z jeho přednesu. Díky své výmluvnosti dostal přívlastek „Homér dvacátého století“. Svým energickým vyprávěním, doprovázeným živou gestikulací, dovedl posluchače rozplakat i rozesmát a jeho představení trvala často dlouhé hodiny. Svůj „epický sen“ popisuje takto:

---

²⁾ Původní překlad do angličtiny: Elmira Kojomkul kyzy.

Jednou, když jel z Semiz-Bel³⁾ do Orto-Tokoy,⁴⁾ uviděl na místě velké staré černé skály stát bílou jurtu. Z nebe najednou zaznělo zahřmění, které ho vyděsilo a on omdlel. Když se probudil, vešel do jurty, a tam mu nabídla občerstvení Kanykei, Manasova žena. Když z jurty opět vyšel ven, potkal muže s bílým plnovousem, který mu řekl, že je rád, že ho na cestě do Pekingu potkali:

Pro svět to bude velké neštěstí,
když s vojskem zhruba čtyřiceti až padesáti *tümön*⁵⁾
jedeme do války
do dalekého zamlženého Pekingu.

Tento starší už mu řekl: „Já jsem onen Bakai, jenž najde ve tmě cestu a v potřebné chvíli moudrá slova. Rád bych ti dal Manasův *gülazkik*,⁶⁾ otevři ústa.“⁷⁾

Podle jiných zdrojů Bakai, Manasův rádce, plivne přímo do úst budoucího manaschyho – v Kyrgyzstánu se proto o nadaných řečnících říká, že mají „zlatou slinu“. To, že mladý Saiakba obdržel jídlo od lidí propojených s Manasem, je považováno za dar a potvrzení nadání pro vyprávění epické básně *Manas*.

I přes své starobylé kořeny je vypravěčské umění *manaschilik* stále živé.⁸⁾ Jedním ze současných manaschys je **Rysbek Jumabaev** (narozený v roce 1964). Za svého učitele považuje **Saiakbaie Karalaeva**, ačkoliv ho viděl jen jedinkrát, a to když mu byly čtyři roky. Přesto mu prý Saiakbai pomáhá svými radami ve snech.

---

³⁾ zeměpisné jméno

⁴⁾ zeměpisné jméno

⁵⁾ Jeden *tümön* tvoří 10000 vojáků

⁶⁾ potrava kočovníků ze semleté trávy s tukem

⁷⁾ viz *The Kyrgyz Epic Manas*, Elmira Kojomkul kyzy, Washington University, 2005

⁸⁾ umění vyprávět epos “Manas“a

Rysbek pochází ze zapadlé a zbídačené vesnice ve východním Kyrgyzstánu. V Moskvě studoval divadelní školu Borise Šukina, ale z neznámých důvodů z ní po dvou letech odešel. Dlouhou dobu se živil příležitostnou prací a snažil se uživit rodinu se čtyřmi dětmi.

Své zkušenosti s vyprávěním epických básní popisuje následovně: „Všechno začalo, když mi bylo jedenáct a zdálo se mi o tom, jak slavný *manaschi* Saiakbai recituje *Manas*... Když mi bylo šestnáct, začal jsem vystupovat na malých shromážděních. V roce 1983 jsem začal mít potíže se žaludkem. Tou dobou jsem už *Manas* přestal recitovat, protože mě nikdo nikam nezval. Jeden jasnovidce mi řekl, že jsem onemocněl, protože jsem přestal přednášet *Manas*.“ Na radu jasnovidce Rysbek utratil jehně na místě zvaném *mazar*.⁹⁾ Poté, co jehně snědl, usnul a vzbudil ho až strašný svištivý zvuk přicházející z hor. Lidé, se kterými tam byl, říkali, že to byl zvuk, který vytváří duch. Od té doby se mu zdálo o Saiakbaiovi recitujícím *Manas* a v oněch snech za ním přišlo čtyřicet manasových rytířů. Kromě toho se mu zdál ještě další sen: „V roce 1995 se mi zdál další velice silný sen, ve kterém mě Saiakbai a **Sagymbai** (1867 – 1930) zavedli za jinými dvěma slavnými *manaschis*, **Shaabai Azizovem** (narozeným v roce 1927) a **Choike Omur-uuluem** (1863 – 1925). Ti mě popadli a vystrčili ven na ulici, jako by mi tím chtěli otevřít cestu. V té době jsem pracoval jako dělník na stavbě, traktorista nebo pasák dobytka. Všechny tyto profese jsem opustil a stal se *manaschim*.“

Od té doby už Rysbek účinkoval například se skupinou Hedvábná Stezka Yo Yo Maa a okouznil publikum v Carnegie Hall či londýnském Koloseu.

Fenomén snů v souvislosti s vyprávěním příběhů se ale neomezuje jen na Kyrgyzstán. Slava Kuchenov je vypravěč z oblasti Khakhasie v Rusku. Obyvatelé Khakhasie mají společný původ s Turkmény a Mongoly, stejně jako Kyrgyzové. Ve své vlastní zemi představují

⁹⁾ Posvátné místo, obvykle blízko nějakého stromu nebo studánky.

malou menšinu a mnozí z těchto 70 000 Khakhasů se snaží zachovat svůj rodný jazyk.

V roce 1994 Slava promoval na slavné Repinově akademii umění v Petrohradě jako sochař. Někdy v té době se asi šest měsíců učil hrát na kytaru, ale jeho profesor mu řekl, že není talentovaný muzikant. Když se po studiích vrátil do Khakhasie, zastavil se jednou i ve své rodné vesnici. Pršelo a Slava si nechal doma boty, aby se u ohně usušily. V noci se zjevil duch, připomínající jeho zesnulého strýce, a ukázal mu cestu na *mazar*.¹⁰⁾ Strýc ho požádal, aby přednesl *khai*, epickou báseň, a zahrál na *chatkhan*, drnkací citeru. Když Slava namítnul, že neumí na nic hrát, duch ho varoval, že pokud se nebude řídit jeho pokyny, mohl by onemocnět nebo i zemřít: „Ukázal mi, jak by správně *khai* mělo znít a jak se správně hraje na *chatkhan*. Říkal, že se to všechno naučím. Tento dlouhý sen trval celou noc a já se v něm nakonec vrátil domů a šel spát. Když jsem se ale ráno probudil a přemýšlel, jaký divný sen se mi to zdál, vstal jsem a šel si pro boty ke krbu, abych šel ven na záchod. Jenže boty byly celé špinavé a mokré.“ O něco později ho začala kousek po kousku napadat epická báseň. Dostala jméno „Ai Charykh na šedém koni“ a zdá se, že v zaznamenané khakhasijské ústní lidové slovesnosti nemá sobě rovné. Poté ho napadl ještě jeden epos, „Siber Chyltys na osmnáctimetrovém hnědém koni“. V současnosti má Slava Kuchenov khakhasijskou hudební skupinu a intenzivně cestuje. Odmítá ale vystupovat se svými epickými básněmi na pódiu. Trvá na tom, že *khai* bude recitovat jen na místech se správným duchovním nábojem, protože jinak by prý mohl onemocnět.

Závěrečná poznámka:

Fenomémem snů se zabývalo již mnoho učenců, Sigmund Freud o nich napsal celou řadu spisů. Ale zdá se, že nikdo neumí popsat všechny jeho možné aspekty. Sny, které se nám zdají, nás obvykle děsí

---

¹⁰⁾ Viz. poznámka č. 9

a vyčerpávají, nebo nás naopak nabíjí energií a podporují naši kreativitu. Jak jsme viděli na ukázaných příkladech, sny mohou také sloužit jako oprávnění k vyprávění příběhů. Pokud takový zázrak opravdu ještě existuje, pak možná není ani moc důležité nějak ho logicky nebo vědecky vysvětlit.

Literatura:

Levin, T., Suzukei, V.: *Where Rivers and Mountains Sing. Sound, Music, and Nomadism in Tuva and Beyond.* Bloomington: Indiana University Press, 2006.

Revel, J. F., Richard, M.: *The Monk and the Philosopher. East Meets West in a Father-Son Dialogue.* London: Thorsons, 1998.

Žusubžan, Ž.: „S glazu na glaz s šamanom“. *Věčernij Biškek.* 21.10. 2004, s. 7.

Kocumkulkizi, E.: „The Kyrgyz EpicManas.“

<<http://www.silkroadfoundation.org/folklore/manas/manasintro.html>>

Poslední revize 2005, staženo 20.7. 2006.